

УДК 37.048.4

Микола ПІДДЯЧИЙ

м. Бориспіль

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ

У статті аналізуються педагогічна спадщина та емпіричний досвід видатних філософів, просвітителів, педагогів; історичні тенденції розвитку профорієнтації на основі теорії природовідповідності; психолого-педагогічний аспект проблеми підготовки молоді до професійної діяльності засобами професійної орієнтації; проблема виховання та підготовки молоді до свідомого професійного самовизначення; політехнічний підхід у формуванні професійної направленості школярів; розробка методик систематичного виховного впливу на школярів I – XI класів у напрямі розвитку їх здібностей, задатків тощо.

Характерним для сучасного стану українського суспільства є удосконалення міжособистісних соціальних відносин. Гармонійний розвиток суспільства в значній мірі відбувається при допомозі фахівців науково-освітніх інституцій, які на основі історичного та емпіричного досвіду пропонують шляхи становлення та розвитку особистості в соціумі, формуючи завдання та зміст освіти для сучасного та наступного етапів розвитку суспільства. В цьому процесі особливої уваги потребує молодь, яка повинна поступово успадковувати певний об'єм знань від старшого покоління та якісно їх переосмислити і збагатити на новому етапі розвитку людства.

Виховання і навчання молоді є основою цивілізованого демократичного благополучного суспільства, а тим паче суспільства, яке ставить на меті духовне збагачення громади та досягнення стабільної динаміки соціально-економічного розвитку. Один із шляхів, яким молодь можна довести до вершин наук є мистецтво дидактики як способу створення на всій території держави мережі навчальних закладів, у яких молодь навчатимуть лаконічно, комфортно і ґрунтовно всьому, що потрібно для подальшої життєдіяльності,

вказавши вірний шлях для успішної реалізації задуманого на практиці. Вітчизняні дослідники, які займаються проблемами підготовки шкільної молоді до життя в певному соціокультурному середовищі, повинні обґрунтувати універсальність, завдання та зміст освіти; методи навчання; розробити загальні вимоги до навчального процесу на основі поступовості та посиленості навчання.

Мистецтво дидактики повинно допомогти у вирішенні проблем підготовки шкільної молоді до реального життя, оскільки дасть можливість: батькам усвідомити обдарування, здібності та можливості своїх дітей; учителям пізнати, як потрібно навчати не знушаючись із себе та оточуючих непотрібним працелюбством і старанністю; учням досягти вершин знань, умінь та навичок; навчальним закладам зберегти і примножити рівень професіоналізму та стабільності; суспільству зайняти достойне місце у світовому співтоваристві.

Аналізуючи педагогічну спадщину та емпіричний досвід видатних філософів, просвітителів, педагогів приходимо до висновку, що процес розвитку – поступальний; він характеризується незворотністю, просуванням до нового рівня, коли реалізуються попередні задуми і набувається досвід участі у різноманітній розвиваючій діяльності.¹ Педагогічні задуми чеського філософа-гуманіста, вченого, педагога, письменника Яна Амоса Коменського формувались в XVII столітті. Його погляди на людину протистояли догмам середньовіччя, оскільки він бачив творіння природи в кожній особистості, відстоював її право на розвиток всіх своїх можливостей, надавав великого значення вихованню і освіті, які повинні сформувати людей, здатних працювати на суспільство. На основі гуманістичних традицій Франсуа Рабле та Мішеля Монтеня він першим із педагогів поступово обґрунтував принцип природовідповідності у вихованні. Люди однаково обдаровані природою, вони рівні й потребують більш повного розумового і духовного розвитку, які через набуті знання,

¹ Зязюн І.А.. Вузівська підготовка педагога до профільного навчання учнів старших класів //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Зб. наук. пр. – Київ – Вінниця, 2004. – 503с. – С.4-5.

уміння і навички принесуть користь земній цивілізації. Визнання особливих закономірностей формування особистості тісно взаємопов'язане з законами природи, оскільки природне в людини має властивість самодіяльності та саморухомості.²

Коменський обґрунтував універсальність освіти в школах; загальні вимоги до навчального процесу; основи поступовості та легкості навчання; методи навчання; мету, вимоги, форми дисципліни та їх застосування; необхідність створення чотирьохступеневої школи та її завдання, зміст освіти, що безумовно позитивно вплинуло на формування подальших світових освітньо-наукових поглядів у напрямі підготовки молоді до реального життя і в тому числі професійного.

Педагогічний аспект проблеми підготовки молоді до професійної діяльності засобами професійної орієнтації має певне вітчизняне історико-філософське підґрунтя, оскільки аналіз історичних тенденцій розвитку психолого-педагогічної теорії профорієнтації, необхідний для виразного розуміння її сучасного стану і проблем показує, що за багато років накопичено значний досвід та істотні результати пізнання цієї проблеми.

У вітчизняній філософській думці існує оригінальна теорія спорідненої праці видатного українського філософа-гуманіста, просвітителя і поета XVIII століття Сковороди Григорія Савовича, який вважав принцип „пізнання себе”, своєї внутрішньої натури вольовим, творчим актом, спрямованим на виявлення і утвердження в кожній людині її природних схильностей до певного виду діяльності. Це тривалий процес, під час якого людина може пізнавати свої можливості, відчувати впевненість у своїх здібностях, визначати своє місце у суспільстві, приносячи йому найбільшу користь, але водночас він потребує від особистості цілеспрямованих творчих зусиль і наполегливості.

² Кларин В.М., Джури́нский А.Н. Педагогическое наследие. – М.: Педагогика, 1988. – 416с. – С.7-10.

Сковорода не бажав прийняти світ, у якому панує суспільна нерівність, у якому імущі верстви, не обмежуючись володінням маєтками, посадами, нещадно політично і духовно гноблять трудящих. Усвідомлення цього спонукають його до вироблення вчення, у якому критика переноситься у сферу моралі, що базується на імперативі додержання тієї природи, яка є першопричиною всього суцього. Сковорода переконаний, що справедливе суспільство виникає на ґрунті освіти, пізнання людьми самих себе. Він зазначає, що врегулювання матеріальних відносин та взаємовідносин між людьми залежатиме від моральних принципів. В основі моральності і справедливості лежить сквородинська концепція спорідненої праці як людського способу життєдіяльності, корисної для всього суспільства за рахунок перетворення праці із засобу до життя в найпершу життєву потребу і найвищу насолоду.

Суб'єктивним виявом людського щастя Сковорода вважає внутрішній світ, сердечність, душевність. Досягнути його можна слідуючи велінню своєї внутрішньої натури через спорідненість у певному виді вільної трудової діяльності за покликанням. Принцип „пізнай себе” за Сковородою має своїм змістом пізнання своїх природних схильностей до певного виду діяльності, яка має природну основу вихованням, наукою і практикою. Суть концепції спорідненої праці як засобу забезпечення щастям і справедливої насолоди життям полягає в тому, що праця за покликанням, праця як реалізація творчих здібностей, обдарувань і талантів є внутрішньою потребою і приносить вищу насолоду.

Особливого значення у пізнанні природи людини та у визначенні нею свого місця в житті Сковорода надає практиці, вправам, функція яких полягає в приведенні в довершеність природних даних. Він розрізняє науку й властивість вдачі, характеру, навчання й практику, які спрямовують людину на шлях спорідненої суспільно-корисної праці, яка є основою вияву сутності людини в її духовних прагненнях.

Перенесення центру уваги із сфери споживання у сферу продуктивної діяльності, де головним у людському житті є споріднена праця, яка водночас є і потреба, і вища насолода, а висунення суспільного ідеалу, де кожен працює за своїми здібностями, і де праця виступає як найперша потреба є важливим у філософській думці Сковороди і водночас залишається актуальним і сьогодні.

На думку Сковороди, в ідеальному суспільстві його члени мають реалізувати свої природні обдарування у спорідненій праці, і за допомогою освіти кожен має пізнати себе та свої природні схильності і обдарування. Щастя доступне всім і кожному, варто лише відвернути увагу від надмірної матеріалістичних інтересів і пізнати в собі особистість, з'ясувати для чого народжений, знайти своє покликання і щастя в природовідповідній праці. Тоді „нужное станет не трудным, а трудное не нужным”.³

На наш погляд напрацювання Сковороди Г.С. потрібно використовувати для формування і розвитку особистості та сучасного демократичного суспільства, оскільки самопізнання він пов'язував із спорідненою суспільно-корисною працею, яка найбільше відповідає природним уподобанням не людини взагалі, а кожної людини зокрема, яка через самопізнання, свободу, трудову діяльність за здібностями, наближення до природи, високість духу має забезпечити своє щастя, яке полягає не в багатстві, славі і чинах, а в душевному спокої та корисній суспільній праці, яка самою природою призначена супроводжувати людину все життя і бути всеперемагаючою силою без якої немає ніякого людського добра. Праця, яка не відповідає можливостям і здібностям людини не приносить їй ні насолоди, ні морального задоволення, а суспільству завдає неповторної шкоди.

У теорії пізнання Сковороди є матеріалістичні положення у яких ідеться про розуміння досвіду як основи пізнання, але разом з тим філософ застерігає від відриву практики від наукового пізнання. Слід зазначити, що теорія при-

³ Сковорода Г.С. Полное собрание сочинений. Т.1. –К.: Наукова думка, 1973.–532с.–С.6-52.

родовідповідності, і зокрема її педагогічні аспекти перегукуються сьогодні з ідеями педагогічної психології, а саме профорієнтацією, оскільки діяльність, звернена на зовнішній світ, його матеріальне та ідеальне перетворення відповідно до людських ідеалів сприяє утвердженню особистості в соціумі, а пізнання своєї духовної сутності є необхідною умовою досягнення щасливого стану, який сприяє виконанню нею свого справжнього призначення.

Кожен історичний період поступу суспільства має характеризуватись коректуванням завдань у вирішенні проблем виховання та підготовки молоді до повноцінного життя. Від того наскільки успішно молодь входить у соціально-економічні відносини залежатиме благополуччя особистості і суспільства в цілому. У соціальному обліку молоді є відмінності, але в кожному суспільстві можна виявити схожі риси, які визначають типові ознаки особистості, особливо коли мати на увазі узагальнюючі характеристики, які відносяться до певної верстви населення, груп чи класів соціальної структури. Наявність в людей, поряд з відмінностями, також і спільних моральних, духовних та інших соціальних характеристик дозволяє в якійсь мірі виявити джерела виховання особистості.⁴ В разі успіху цього пошуку відбувається розширення не тільки меж пізнання, але й можливостей удосконалення суспільної практики в напрямі виховання особистості. А від результатів такої роботи залежать всі інші сторони життя особистості: плідність праці, спосіб і якість життя, задоволення запитів, благополуччя, гармонійність міжособистісних відносин.

Складовою частиною міжособистісних відносин є професійна діяльність і від їх духовності та професіоналізму залежатиме життєва атмосфера. Тому з початком професійної орієнтації, яка при допомозі комплексу психолого-педагогічних і методичних заходів орієнтує школяра на вибір професії, в сучасній загальноосвітній школі для школярів розпочинається надзвичайно важливий етап професійного самовизначення. Під час процесу прийняття рі-

⁴ Зверев И.Д. Вопросы теории и практики профориентации в школе. – М.: Педагогика, 1972. – 248с. – С.5-12.

шення особистістю щодо вибору майбутньої професійно-трудової діяльності методична та психологічна служби повинні допомогти їй усвідомити себе суб'єктом конкретної професійної діяльності шляхом діагностики та аналізу самооцінки індивідуально-психологічних якостей; порівняти свої можливості з психологічними вимогами професії до спеціаліста; усвідомити свою відповідальність за успішне виконання певної діяльності та реалізацію своїх здібностей, саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої мети; навчити школяра розглядати професійне самовизначення як свідомий вибір професії.⁵

Слід зазначити що середовище, в якому здійснюється певний перелік профорієнтаційних заходів, спрямованих на свідомий вибір особистістю професії, повинне мати систематизований профорієнтаційний аналіз процесів формування і використання людських ресурсів в народногосподарському комплексі з числа молоді. Сучасний профорієнтаційний процес повинен сприяти залученню молоді до роботи в певному регіоні, раціональному розподілу, ефективному використанню та закріпленню її на певному робочому місці. Цей процес повинен налагоджуватись шляхом обґрунтування плановиками, економістами та статистами наявності робочої сили на певний період часу для відпрацювання профорієнтаційних напрямів навчальними закладами системи загальної середньої освіти; систематизування знань про всі професії через наукову професіографію і, особливо, знання вимог до людини певної професії та розуміння того, що позитивний результат може бути тільки при комплексній роботі вчених багатьох спеціальностей; аналізу та синтезу знань про особистісні інтереси і здібності учнів та систематизацію цих знань навчальним закладом при допомозі науковців, які через розроблені методики повинні привести у відповідність особистісні якості та вимоги професії до школяра; відповідності навчальних закладів системи загальної середньої осві-

⁵ Закатнов Д.О., Жемера Н.В., Тименко М.П. Довідник професій. – К.: Українська книга, 1999. – 312с. – С.І.1-ІІ.3.

ти вимогам держави і суспільства в напрямі підготовки молоді до життя в реальному соціально-економічному середовищі.

Варто підкреслити, що в системі загальної середньої освіти дана проблема потребує наукового переосмислення, результатом якого має бути впровадження в освітню практику нового змісту навчально-виховної роботи, особливо в старшій школі, оскільки разом з отриманням загальноосвітніх знань є нагальна необхідність послідовно готувати молоде покоління до професійної діяльності, яка відповідатиме їх особистісним якостям і одночасно підкріплюватиметься державними та регіональними соціально-економічними програмами, що дасть можливість молоді через кваліфіковану працю одержувати винагороду для задоволення своїх потреб. На жаль, сьогодні спостерігається відсутність збалансованості в процесі планового відтворення людських ресурсів України з пріоритетною політикою на регіональному рівні.

На наш погляд один із напрямів створення системи активного впливу на формування професійної направленості школярів (через систему навчально-виховних заходів) повинен мати політехнічну направленість, оскільки в сучасних умовах трудової діяльності спостерігається стрімка динаміка запровадження нових технологій, які вимагають від особистості підвищення рівня загальнотрудової і загальнотехнічної підготовки з метою оволодіння новими засобами праці та якісно новими методами виробництва.⁶

Навчально-виховний процес загальноосвітньої школи має орієнтувати школярів на подальше навчання у вищих навчальних закладах; трудову діяльність протягом певного терміну з подальшим навчанням у вищих навчальних закладах; професійну діяльність безпосередньо після закінчення школи. Відповідно система освіти повинна орієнтувати школяра на вступ до вищих навчальних закладів на основі якостей та особистісної і суспільної необхідності

⁶ Мадзігон В.М. Теоретичні аспекти удосконалення змісту трудової політехнічної підготовки школярів //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету/ – Тернопіль, 2002. - №2. – С.3-7.

на сучасному етапі соціально-економічного розвитку суспільства та регіону. Разом з тим, із введенням дванадцятирічної освіти загальноосвітня школа може стати суттєвим державним ресурсом поповнення робітничих кадрів, з мінімальними затратами на їх підготовку, за рахунок фінансування з державного або місцевого бюджету інваріантної та варіативної складових навчального плану профільної підготовки школярів.

Одним із завдань педагогічної науки і практики є розробка методик систематичного виховного впливу на школярів I – XI класів у напрямі розвитку їх здібностей для виконання свого призначення в сфері інтелектуального та матеріального виробництва, але із зазначенням того, що у вищому навчальному закладі має навчатись молодь, яка досягла освітнього рівня достатнього для продовження навчання. Разом з тим, слід звернути увагу на те, що загальноосвітня школа повинна орієнтувати школярів на трудову діяльність після закінчення школи не як на негативну перспективу, а як проміжний етап професійної кар'єри, оскільки вагання особистості у виборі спеціальності для подальшого навчання можуть бути розсіяні в результаті трудової діяльності. Крім того фахівець з вищою освітою, який має досвід робітничої діяльності, що співпадає з його спеціалізацією у вищому навчальному закладі, має значні переваги, оскільки вибір подальшого професійного шляху здійснюється свідомо через досвід трудової діяльності.

Разом з тим необхідно збуджувати інтерес в учнів до різних видів професійної діяльності. Цього можна досягнути правильною організацією навчально-виховного процесу, починаючи з викладання основ наук, стимулювання і збудження інтересу до потрібних суспільству і громаді професій засобами викладання певних навчальних дисциплін та створенням спеціальних концепцій, направлених на пропаганду, матеріальне заохочення та закріплення на цих ділянках роботи майбутніх фахівців.

Хотілося б підкреслити, що в змісті профорієнтаційної роботи потрібно передбачити дитячу технічну творчість, гурткову та факультативну роботу, агропромислове дослідництво тощо. Важливо щоб учасники профорієнтацій-

них заходів (фахівців навчальних закладів системи загальної середньої освіти, родина з її сімейними та професійними традиціями, місцева громада, соціальні освітні інституції, державні, законодавчі та регіональні органи влади тощо) всіляко допомагали один одному в комплексному вирішенні проблеми, оскільки загальноосвітня ланка, як би відмінно вона не працювала, не в змозі самостійно вирішити завдання, визначені профорієнтаційними заходами, які направлені на задоволення потреб особистості та суспільства. Особливу роль в успішному проведенні профорієнтаційних заходів мають відігравати засоби масової інформації та комп'ютеризоване навчально-розвиваюче середовище. Телебачення, радіо, кіно, комп'ютерні системи займають значне місце в житті молоді і при допомозі цих засобів можна створити популярність професіям, які конче необхідні нашому суспільству. В свою чергу суспільство повинне забезпечити відповідні соціально-економічні умови для довготривалого закріплення цих фахівців на певних робочих місцях.

Особливого значення набуває компетентна організація навчально-виховного процесу загальноосвітньої ланки у напрямі озброєння школярів загальноосвітніми знаннями, а також знаннями, вміннями і навичками професійного характеру та психологічної готовності їх практичного застосування. Звідси виникає необхідність переосмислення в організації навчально-виховного процесу з шкільною молоддю у напрямку підготовки її до майбутньої професійної діяльності. Разом з тим, потребують змін критерії та показники результативності загальноосвітньої ланки, які мають відображати, як інтелектуальний рівень підготовки учнів, так і рівень підготовленості до процесу соціальної та професійної адаптації на певних вікових етапах розвитку особистості.

Подальше удосконалення профорієнтаційної системи має відбуватись в руслі соціально-економічного розвитку України на основі історичного та емпіричного досвіду теорії природовідповідності, направленої на свідомий і самостійний вибір школярем напряму майбутньої професійної діяльності. Орієнтовні перспективні напрями у вирішенні комплексної профорієнтаційної

проблеми на наш погляд такі: загальнотеоретичні питання і наукова розвідка; система санкціонованої та керованої інформації; організаційно-практичні питання тощо.

Николай ПОДДЯЧИЙ

**ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ
ПРОФОРИЕНТАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ**

Резюме

В статье анализируются педагогическое наследие и эмпирический опыт выдающихся философов, педагогов; исторические тенденции развития психолого-педагогической теории профориентации; педагогический аспект проблемы подготовки молодежи к профессиональной деятельности средствами профессиональной ориентации; проблема воспитания и подготовки молодежи к сознательному профессиональному самоопределению; политехнический подход в формировании профессиональной направленности школьников; разработка методик воспитательного влияния на школьников I – XI классов в направлении развития их способностей.

Mykola PODDYACHYY

**HISTORY PRE-CONDITIONS AND THEORETICAL BASES
VOCATIONAL ORIENTATIONS OF SCHOOLBOYS**

Summary

In the article a pedagogical legacy and empiric experience of prominent philosophers, teachers are analyses; history tendencies of development of pedagogical theory of vocational orientation; pedagogical aspect of problem of preparation of young people to professional activity by facilities of professional orientation; problem of education and preparation of young people to conscious professional self-determination; polytechnic approach in forming of professional orientation of schoolboys; development of methods of educate influence on schoolboys I – XI classes in the direction of development of their capabilities.

Відомості про автора :

Піддячий Микола Іванович

Директор міжшкільного навчально-виробничого комбінату м. Бориспіль

Старший науковий співробітник Інститутів педагогіки та

проблем виховання АПН України

доцент Національного авіаційного університету

Кандидат педагогічних наук

Адреса: м. Бориспіль, вул. Київський Шлях, 108

Т. р. (044) 281- 75-25, т. д. (04495) 6-17-54, м. 8-063-4824776.

E-mail: pmi2005@ukr.net